

הסיכום ממערכי השיעור לשירת המאה העשרים לשירת רחל

כתב וערך: המורה אלני פררה

זְמֵר נוֹגָה / רחל

הַתְּשִׁמֶע קוֹלִי, רְחוּקֵי שְׁלִי,

הַתְּשִׁמֶע קוֹלִי, בְּאֶשֶׁר הִנְדָּ –

קוֹל קוֹרָא בְּעֵז, קוֹל בּוֹכָה בְּדַמִּי

וַיַּעַל לְזִמְן מִצִּיָּה בְּרַכָּה?

תִּבֵּל זוֹ רַבָּה וּדְרָכִים בָּהּ רַב.

נִפְגָּשׁוֹת לְדַק, נִפְרָדוֹת לְעַד.

מִבְקֵשׁ אָדָם, אֵךְ כּוֹשְׁלוֹת רִגְלָיו,

לֹא יוֹכֵל לְמַצֵּא אֶת אֲשֶׁר אֲבַד.

אַחֲרוֹן יָמֵי כָּבֵד קָרוֹב אוֹלֵי,

כָּבֵד קָרוֹב הַיּוֹם שֶׁל דְּמַעוֹת פְּרִידָה,

אַחֲפָה לְךָ עַד יִכְבוּ חַיִּי,

כְּחַפּוֹת רַחֵל לְדוֹדָה.

את השיר הזה, כמו בהרבה משיריה של רחל, נסוך עליו נימה מלנכולית כבדה ולו רק בגלל כותרת השיר: "זְמֵר נוֹגָה". הכותרת מהווה את המסר הבולט בשיר: זהו שיר מלא יגון וכיסופים לאהבה שלא נתממשה עד אחרון ימיה. כדברי הביטוי בראשית הבית האחרון – "אַחֲרוֹן יָמֵי כָּבֵד קָרוֹב אוֹלֵי", כשהמוות נושף בעורף הדוברת, נבין עד כמה באמת השיר הזה, הַזְמֵר הזה, מלא יגון. בין אם תחושת המוות הקרב, או לכיסופים לאותו מִישֵׁהוּ שישמע את קולה הָרֵן, הקורא בדמי ובעוז – הדוברת מכירה במציאות העגומה, שאין תכלית לצפיותיה. עוד מעט קרוב היום שֶׁל דְּמַעוֹת פְּרִידָה, ובכל זאת היא תחכה עד הרגע האחרון, בו יכבה נר-חייה כאותה אם-מקראית, רחל אימנו, שחיכתה 14 שנים עד שנישאה ליעקב אבינו אהובה.

בית א': כדברי הפתיחה בראשית דברינו, הכותרת מהווה את המוטו של השיר. אין בשיר מילה נוספת המדברת על יגון וזמר, לכן הכותרת משמעותית והופכת למותג ולמוטיב מוביל המביע את תחושותיה של הדוברת.

הבית פותח במעין פניה, קול קורא במדבר, כשהיא יודעת בדיעבד, שאין מי שישמע את קולה, לכן הפניה היא בהא השאלה: "הַתְּשִׁמֶע קוֹלִי" ולא רק זאת אף זאת, אותו אחד שעשוי לשמוע את קולה היא קוראה לו בשם תחליף לאהוב – "רְחוּקֵי שְׁלִי". במקום "אַהוּבֵי שְׁלִי". האהוב מבחינתה הוא רחוק ובלתי מושג גם אם היא תקרא לו בעוז ובבכי דומם שלא נשמע, מעבר לזמן, למקום ("בְּאֶשֶׁר הִנְדָּ") מעבר לשלומות וברכות שהיא שולחת לו כמצוות אהובים, הפרודים זה מזו בשל התנאים שזימנו לה חייה.

בית ב': חוסר התנחלת והתקווה שקולה וקריאתה לא יגיעו עדיו, עם הידיעה הברורה, שאכן קולה לא "יפגע" בו, מְשָׁרִים על המשוררת הגיגים פילוסופיים: העולם מלא דרכים אין ספור, ומי יודע אולי באחד הצמתים בו נפגשים בני-אדם לרגע קט, לשבריר שנייה בו ניצת פתיל האהבה, תהיה המשכיות לאהבה גדולה וסוחפת, אך כהרף, לאחר מכן ולמרבה האירוניה והאכזבה, כדרכם של דרכים וצמתים, המפגש הוא "דק" רגעי, ומיד אחרי כן הפרידה היא לנצח, סופית ופתיל האהבה שניצת לרגע לא ניתן לשחזור. והוא, האהוב, אינו יודע כלל שהצית בלב מישהי את אש האהבה. אותו אדם, במקרה שלפנינו – הדוברת, ככל שתנסה לתור ולחפש את דרכה בשבילי האהבה האבודה, "לא יוכל לְמַצֵּא אֶת אֲשֶׁר אָבַד". לכן קריאתה כה נואשת ובכֵּה נוגה ומלא דממה, כי רק היא ידעה את אשר ניצת, ורק היא יודעת שקולה כקול קורא במדבר ואין שומע לו.

בית ג': הבית האחרון בשיר מהווה את פסגתו של הביטוי השירי הנוגה הזה. המלא ייאוש. בית שכולו צפייה למוות, תוך ידיעה שאחרון הימים בחייה בוא יבוא אך האהבה לא תִּתְמַמֵּשׁ. זהו יום מלא דמעות. גם בשל האהבה הנכזבת והלא מושגת וגם בשל הפרידה מהחיים. עוגן התקווה שנותר לדוברת, שעם כל האכזבה, הדמעה והקריאה הנואשת שישמע קולה, ותוך ידיעה שההוא לא ישמע קולה היא בכל מקרה תחכה לו עד יומה האחרון: "אֲחַפֶּה לְךָ עַד יָבֹאוּ חַיִּי, פְּחָפוֹת רַחֵל לְדוֹדָהּ." דוֹדָהּ: בהשפעת שיר השירים המלה דוֹד היא תחלופה לאהוב: "דוֹדֵי לִי וְאֲנִי לֹא הָרַעָה בְּשׂוֹשְׁנָיִם". (שיר השירים ב') ההקבלה שעושה רחל המשוררת לרחל האם המקראית אין בה חידוש. בכמה משיריה של רחל אנו רואים את ההקבלה הזאת לרחל האם. כמו בשיר "רחל" או "עקרה". התקווה בעוגן הזה הוא שרחל המקראית בכל זאת הגשימה את אהבתה ליעקב ולכן הסיכוי שגם גורלה יהיה כמוה, נוסך בה את התקווה לחכות לו עד יומה האחרון.

הערה קצרה: אני בכוונה מתעלם מלעסוק בשמועות-רכיל על אהבתה של רחל המשוררת לאחד מהדמויות הבולטות בישוב אז של ארץ-ישראל, כי עדיף להשאיר אותו כך ולנתח אותו באופן נקי וטהור. שיר פשוט ונוגה על אהבה נואשת ועל כאב האכזבה, שאין מי שישמע את קולה האוהב.

דרכי העיצוב בשיר:

- א. כותרת השיר מהווה את המוטיב המוביל ואת הטון והאווירה של השיר.
- ב. הפנייה אל האהוב בשם חילופי "רְחוּקֵי שְׁלִי" במקום "אֶהוּבֵי שְׁלִי" נותן לביטוי סייג, כיסוי לכמיהות-אהבה שאולי הן אסורות, או בלתי נתפסות ובלתי מושגות.
- ג. האהבה שלא התגשמה היא קול קורא במדבר, והיא מעבר לזמן ומקום ומעבר לברכות ושלומות שהאוהבת שולחת לאהובה, כי היא לעד, עד יומה האחרון.
- ד. ביטוי מטפורי למפגש הדרכים בין אנשים שניצתה בהם האהבה. מעין ביטוי למבט אחד, הבזק יחיד במינו של שנשתמרו בלבה והיא מצפה להגשמתה עד הסוף המר. המפגש הזה בצומת הדרכים הוא רגעי, הוא "דק" ומיד לאחריו הפרידה הסופית ולעד.
- ה. הצפייה האין-סופית להתגשמות כמו שמצפים למשיח, שגם אם הוא מתעכב, הוא בוא יבוא.
- ו. הארמז המקראי לרחל האם המקראית ולביטוי הקונוטטיבי לשיר השירים.